

Mesterházi Mónika

ROBIN, MINT VÖRÖSBEGY?

**Kulturális és nyelvi különbségek – valódi szöveg fordításakor
(angol nyelvből)**

Valódi

Ha az ember nem valódi szöveget fordít, a közhelyet kell közhelyre váltania, és a túlzottan egyéni megoldásokat utóbb ki kell szednie belőle (így hagytam ki a szerkesztő lapszéli kérdése nyomán például a „fosztorgat” igét egy harmatos amerikai lektúrból). Ez természetesen fordítói alapállás kérdése is. Ismertem olyan kollégát, aki a szürke alpanyagból igyekezett nyelvileg érdekes szövegeket kihozni. Attól félek, hogy ezen a csapáson haladva az ember előbb-utóbb elveszíti a fordítói alázatot, az eredeti szöveg megismerése, föltárása iránti igényét. Előbb-utóbb minden szöveghez fönről nyúl. Ezért a magam részéről igyekszem elkerülni az ilyen szöveget, amíg tehetem. És tehetem, hiszen nem muszáj fordítónak lenni, ha nem lehet.

Titokban az egész itt következő (Alice Munro-novellák fordítása során fölgyűlt) mondanom arról szól, miért nem lehet gyorsan, sokat fordítani, miért kell megállni, gondolkodni is közben. De akkor – legalább itt – azt is hozzá kell tennem, hogy másrésről rutin és gyors mozdulatok nélkül nem lehet dolgozni, hiszen az olyan volna, mint ha az ember annyira lassan akarna járni, hogy már felborulna. (Ajánlható módszer a gondolkodás és a lendület váltogatása, ahogy a festő is többször hátramegy a műtérmet túlsó végébe.)

Gondolom, a műfordító akkor végzi jól a feladatát, ha a szövege nyelvileg transzparens, ha ügyetlenségével, „lefordíthatatlan szójátékra” utaló lábjegyzetével (máskor túlzott virtuozitásával) nem hívja fel magára a figyelmet a szerző rovására – ha az olvasó elfelejti, hogy fordítást olvas. (Ezt mondjuk nem nehéz elérni, hiszen számos kritikus is gyakran megfélemez róla. Noha hozzáértő a kollégája irigylésre méltó megoldásait is ki tudja szúrni, sőt, nem tudja nem kiszúrni.) Egyszerűen, ha az átültetett szöveg a lehető leghűségesebb. Mégis van olyan helyzet, amikor a hűség ára a hűtlenség. A következőkben ilyen határhelyzetekről, különbségekről lesz szó.

Kulturális-tárgyi-földrajzi különbség

Arról a kulturális különbségről, hogy az angolszász szövegek mértékegységeit át kell váltanunk SI-be, szinte beszélni sem kell. Most is csak egy példát hozok. Vajon mit szólna az olvasó, ha ezt látná rögtön egy Munro-novella elején: „*A kis menyasszony. Húszéves voltam, öt láb, hét hüvelyk magas, úgy százharmincöt és száznegyven font között, de egyes emberek, Chess főnökének a felesége meg az idősebbik titkárnő és odafönt Mrs. Gorrie is csak így emlegettek, a kis menyasszony.*” (CORTES-SZIGET.) Nyilván nem kicsi, de mégis: óriás? kövér? átlagos? Kissé mindig Gulliver-érzésünk van ilyen esetekben, ha jól olvasunk angolul, akkor is. (A valóságban a narrátor százhetven centiméter magas, és nagyjából hatvanhatvanöt kiló a súlya. A testtömegmutató alapján a normális kategóriába tartozik.¹ Bár talán az 1950-es évekhez kicsit magas.)

Lényegesebbek a vallási, mitológiai, népszokásbeli, építészeti vagy akár a fogyasztói társadalom tárgyaira vonatkozó különbségek (az angol ezt nevezi kulturális szaka-

déknak: cultural gap). (Nicole Krauss A SZERELEM TÖRTÉNETE című regénye tele volt ilyen utalásokkal: lengyel zsidó bevándorló hőse miatt utána kellett nézni a zsidó vallás és kultúra kérdéseinek, a jiddis nyelv angol és magyar szleng-leszármazottjainak.) Közeleli kultúrák esetén ezen átlábolhatunk, távolabbiak esetén hidat kell vernünk – minél távolabbra visz a szöveg, minél rejtettebb kultúra minél részletesebb leírását, megjelenítését kell visszaadni, annál alaposabb nyomozásra (Google!), hozzáolvasásra van szükség fordítói és szerkesztői részről.

És végül invencióra is, hiszen miről van szó? A művészet, de már a nyelv, a gondolkodás is úgy hódítja meg az ismeretlent, hogy az ismertet hívja segítségül. A szerző – miközben megmutat, megjelenít, elképzeli – egyben fel is idéz, az evidenciára támaszkodik. Hát hogy ne akarná a fordító eljátszani, hogy a magyar szövegben is evidens mindaz, amit mondjuk egy minimalista prózáiról leír? De csalnia kell, az ismeretlent kell ismertként eladni. Tárgyak esetén csálhat a márkanevekkel – a hihetőség határain belül. (Vagy megvárhatja, amíg a globalizáció mindent összesemos.)

(Növényzet)

Nekem legutóbb növénynevekkel volt néhány érdekes helyzetem. Ki hinné, hogy még a növényeknek (állatoknak) is van valami minimalista hitelesítő jellegük. Már mint az eredetiben. A Garry Oakról – oregoni tölgyről – például kiderül, hogy kifejezetten Vancouver-szigeten található, ahol a novella (MUNTO: A GYEREKEK MARADNAK) játszódik. Ezzel az információval nincs mit kezdeni, de mégsem lehet csak úgy hasalni valamit. Rémálmom, hogy jön egy botanikus, és tetten ér. A szótárból bizonytalanul kereshető, tájnéven szereplő növényt ma már az Internet segítségével elég könnyen azonosítani lehet latin nevéen, onnan már meg lehet találni a magyart, vagy lehet külső segítséget kérni. Sosem gondoltam, hogy amerikai növényfajok keresztanyja leszek, de ez történt Nicole Krauss BETÉVED AZ EMBER EGY SZOBÁBA című regényében. A Greasewood (Sarcobatus) után nyomoztam. „Tudom, hogy nem zsírfának híjják – írtam biológiatanár ismerősömmnek –, de nem találtam meg... Vadvirág-határozóm még csak van, de gyomhatározóm...” És felsoroltam, hogy miket találtam: „Sarcobatus. Rend: Szegfűvirágúak (Caryophyllales). Család: Libatopfélék (Chenopodiaceae). Nemzetség: Sarcobatus. Idáig jutottam az internettel.” Még hozzáfűztem a támpontot: „A konkrét példányt egy kocsiból látjuk a Mojave-sivatagba menet. Egy amerikai regényben (ezúttal).” Hamarosan megérkezett a válasz:

„Az a helyzet, hogy a szép nevű növényed közönséges sós sivatagokban, tengerpartokon meg szikeseken [nő] szerte a nagy Amerikában, a magja ehető, a hopi indiánok szeretik (ahogy különféle honlapokon olvastam, meg még egy honi diplomamunkában is), de mifelénk annyira nem fordul elő, hogy nincsen magyar neve, de még a nemzetségének sem. Konzultáltam egy nálam értőbb biológussal, akivel arra jutottunk, hogy meg lehetne keresni egy botanikust, aki ad neki magyar nevet, de azzal meg az olvasó nincs beljebb, nem tudván semmihez sem kötni a szegény szukkulens félcserjét a kukacszerű levelével. Végeredményben az a javaslatunk, hogy hívd nyugodtan

a. viaszcserejének (greasewood)

b. kukacserejének (*S. vermiculatus*)

c. hústövisnek (a *Sarcobatus* tükörfordítása)

d. tüskés bokornak

e. ami eszedbe jut, segítségül: ismert még *chicowood* néven is.”²

Végül hájcsereje lett. Segített ebben egyébként a kiváló orientalista internetes oldal gazdája, Terebess Gábor is, akinél egy másik növényről olvastam, és szintén kifaggattam.

(Földrajzi nevek)

Egyáltalán: hol játszódik a novella? A kanadai Alice Munrónál néha nagy gondban voltam és vagyok. Whale Bay, Campbell River, Vancouver Island. Földrajzi név vagy településnév? Ha földrajzi név, akkor a konvenció szerint kötőjellel írom a neve után, lásd Mariana-árok, és névelővel látom el. Ha viszont mindkét fele köznévvé? Ráadásul az egész valami roppant kicsi, számunkra teljesen ismeretlen terület, pl. Whale Bay? A Bálna-öbölben vagy Whale Bayben? (A település szemmel láthatóan épp lefedi a földrajzi területet, épp egy öbölnyi... – Végül lefordítottam Bálna-öbölnek, így jelent meg az ESÉLYBEN.) Máskor általában a mondat dönt. „*Brian a szüleiével Campbell Riverbe ment zöldségért*”, és nem a Campbell-folyóba, még kevésbé a Táborharang-folyóba (Munro: A GYEREKEK MARADNAK). Marad az angol név mint tulajdonnév. Attól tartok, hogy ebben nincs végleges, mindenben irányt adó konvenció.

Jelöletlen nyelvi (nyelvben megjelenő, tárgyi-kulturális) különbségek

A nyelvi különbségek esetén itt nem a nyelvtipológiát, általános nyelvészetet érintő kérdésekre gondolok (igeidők és -módok, függő beszéd, kötött szórend, a szavak jelentésmezeje, dialektus, csoportnyelv stb. – noha ezekről is bőven lehetne beszélni, bőven!), nem is az úgynevezett szabad-függő beszédre vagy félszabad idézetre, amely megtanulható konvenció („Jósi bement a szobába. De bűdös van itt. Látszik, hogy sosem szellőztetnek. Odament az ablakhoz és kinyitotta”, mondjuk), inkább olyasmire, amikor valaminek a jelölésére a két nyelv között nincs kölcsönösen egyértelmű megfeleltetés.

(Tegezés: you – te, ti, ön, maga)

Az egyik nyelv jelöli a tegezést-magázást, a másik nem. Ennek az eldöntésére vannak bevált módszerek, és van fordítói élettapasztalat („az első – feltételezhető – csók után tegezi” stb.), persze ennek a megítélése koronként változik (koron a fordítás, a fordított mű és esetleg a fordított műben ábrázolt kor viszonyrendszerét értem – ha például ma fordítanám a XIX. századi Walter Scott XII. században játszódó regényét). Hasonlóképpen nem jelöli az angol a te és a ti különbségét sem. Mindenesetre a végleges műben ez az olvasónak már nem tűnik fel. Kivéve, ha az egyik szereplő egy titkos francia, és az angol nyelvre tesz megjegyzést, mint A. L. Kennedy HÁT BOLDOG VAGYOK című regényében:

„*Savinien, I'm choking on defence. Nobody ever touches me.*”

„*That's not true.*”

„*Yes it is. You can threaten me, shout at me, be weird at me and it won't mean a thing.*”

„*Why would I?*”

„*You plural, not you in particular.*”

(Vagyis – már a parafrázis is nehéz –: 'te' többes számban, nem egyes számban. És megy tovább:)

„*This is a ridiculous part of your language – to have one word with two such important meanings. It could be so easy to cause offence.*”

A szereplő az angol nyelvnek egy olyan tulajdonságára mutat rá, amellyel a fordító a legteljesebb mértékben csakis egyet tud érteni, egy gondja van, hogy neki addigra már el kell döntenie, hogy mégis egyes számban fordítja a mondatot vagy többes számban:

„– *Savinien, én megfulladok a védekezéstől. Senki soha nem ér hozzám.*

– *Ez nem igaz.*

– *De igen. Megfenyegethetsz, rám kiálthatsz, bizarr dolgokat művelhetsz velem, és az se jelent semmit.*

– *De miért tennék ilyet?”*

Itt a fordító szerkesztésére Noam Chomsky mélyszerkezetéhez fordult:

„– *Általános alany, nem konkrét.*”

És akkor már csak a 'szó' helyett kellett 'ragot' írni:

„– *Ez aztán a fura vonás a ti nyelveitekben: hogy egyetlen ragnak ennyire kétféle szerepe lehet. Ezzel aztán könnyen meg lehetne sérteni valakit.*”

NB: normál esetben kerülni szoktam az általános alany második személyű változatát...

(Többjelentésű szavak, rokonságra stb.)

Közismert, hogy miközben az angolban a „testvér” fordítása „brothers or sisters” (bár létezik a sibling szó is), se a „brother”, se a „sister” idősebb vagy fiatalabb voltáról nem kapunk támpontot. (Ez persze általában megtippelhető a szereplők viszonyaiból, gyerekeik életkorából, társadalmi helyzetük, egészségük stb. különbségéből – kicsit Miss Marple-nak kell hozzá lenni.) A „man” hasonlóképpen egyszerre lehet „ember” is, „férfi” is. (Azt gondolnánk, hogy ezt elég könnyen el lehet dönteni, de nemrég egy gyerekek számára – nem beugratási szándékkal – kiírt versfordító-pályázatot bíráltam, ahol az egyik feladványban, az ír Ciaran Carson egyik versében az utolsó sort – *Then he became the man, and I became the cat* – többen is így oldották meg: *„Azután ő lett a férfi, én meg a macska.”* Ez ráadásul nem is igaz, hiszen az angolban kandúrról van szó, tehát a nemek szempontjából nem, csak a fajokéből történik változás.)

(A személyes névmás neme)

Sokkal bonyolultabb a helyzet, amikor a személyes névmás magyarban nem létező nemére kerül a sor. Előfordulhat, hogy a szereplő neve olyan ritka, hogy a magyar olvasó azt sem tudja, férfiról vagy nőről van-e szó, miközben az anyanyelvi beszélő (ha netán szintén nem ismerné a nevet) a névből azonnal látja. Ez nem fair (de nehéz rajta segíteni – talán egy kicsit femininebbé, maskulinabbá lehet tenni szinonimákkal?). Alice Munro például a Robin nevet hol női névként használja (ÁTVERÉSEK), hol meg férfinévként (A VÁLTOZÁS ELŐTT). Vagy az EGY JÓRAVALÓ NŐ SZERELME című novellájában ilyen az Enid név: mivel a novella történetét legtöbbször épp az ő szemszögéből látjuk, sokára derül ki róla bármi (egy Mrs. Quinn nevű nőt ápol – lehetne akár a férje is). Munronál ez nem tréfa: a legtöbb novellájában annyira a narrátor szemével látunk, hogy bizonyos dolgok, viszonyok, amelyek az ő számára nyilvánvalóak, az olvasó számára esetleg csak a mű végére lesznek világosak, még inkább második olvasásra. (És akkor nincs hím- és nőnemű névmás.)

Az előbb említett novellában külön nyelvi csavar az egyik fejezet kettős narrációja. A hosszú monológot eredetileg Mrs. Quinn önti rá Enidre, ő (Enid) idézi föl harmadik személyben. A beszélő tehát „Mrs. Quinn” néven szerepel. De az elmesélt történetben rajta kívül két férfi is szerepel, „Mr. Willens” és „Rupert”. Magyarul jóval többször kell kiírnom a neveket (természetesen nem írhatom, hogy „a férfi”, „a férje”, hiszen a jelenetet Mrs. Quinn szempontjából látjuk), de azért néha elhagyom, és arra számítok, hogy az olvasó tudja követni. Csak egy rövid részlet: *„Mrs. Quinn a hintaszékben ült, Mr. Willens épp a szemét vizsgálta, egész közel volt hozzá ott előtte, azzal a micsodával közelített épp a szeméhez, és egyikük sem hallotta meg, hogy Rupert bejön, mert elvileg a folyó mellett vágta a fát. De visszalopózott. A konyhán keresztül lopózott vissza, hang nélkül – nyilván látta Mr. Willens kocsját odakint –, aztán benyitott ebbe a szobába, csak épp egy kicsit, és*

meglátta, hogy Mr. Willens ott térdepel, és közelít a szeméhez azzal a kicsodával, a másik kezét meg rátette a combjára, hogy el ne vesztse az egyensúlyát. Azért markolt bele a combjába, hogy el ne vesztse az egyensúlyát, ettől az ő szoknyája fölgűrődött, és kilátszott a pucér lába, de az egész ennyi volt, ő az egészszről nem tehetett, annyira vigyáznia kellett, hogy meg ne mozduljon.”

Ez olyan fordítói helyzet, hogy másnap, amikor az előző napi szöveget friss szemmel újraolvasom, nem feltétlenül tudok dönteni: meg kell várni, amíg a könyv átolvásakor még egyszer odaérek.

Nyelvi véletlenségek

Ezt a kategóriát csak az érdekesség kedvéért alakítottam ki. Van, amikor minden pontosan fordítható, a befogadó nyelven valamiért mégis furcsán hat a legevidensebb megoldás. „*Hatalmas masnit hordott*” – *mas-mas*: az ember leírja, aztán kijavítja. Vagy: a szereplőt Iannek nevezik (ejtsd: ién), és adódik a következő mondat: „*Ian ilyen ember benyomását keltette.*” (Helyette: „*Ian hirtelen efféle ember benyomását keltette.*”) Vagy elkezdem fordítani a mondatot, amelyben egy öreg Valamilyen Tölgy szerepel. Garry oak. Nem is olyan nehéz kinyomozni: magyarul oregoni tölgy. „...egy öreg oregoni...” helyett „vén” lesz, bár kicsit régiesebb, de elmegy. A „mean-sounding swagger”-t meg nem fordíthatom „rosszízű felvágás”-nak, mert rögtön a „rossz ízű felvágott” jutna az eszembe. Bizonyos értelemben ide tartozik, amikor az egyik novella gyerekszereplője a nővére hajáról beszél, és a haja csigáit – történetesen – a csigákhoz hasonlítja. „*Her hair was covered with shiny curls like snails.*” Magyarul: „*A fejét fényes, csigaszerű tincsek borították.*” És végképp távolról tartozik csak ide a magyarul kínos hangzású városnév: Sarnia (szerencsére a mondat nem úgy szól: „most már hamarosan Sarnia kell hogy következék”).

A szerző „betart” a fordítónak

A fordító halála a lefordíthatatlan szójáték. Lefordíthatatlan, de le kell fordítani. Az az érzésem, hogy nem is a szójáték, a poénkodás a nehéz, mert az felcserélhető, kiváltható mással. Fő, hogy ne legyen erőltetett – erőltetettebb, mint az eredeti –, de nem kell szorosan a szöveghez kötődnie, elég széles asszociációs körben mozoghatunk.³ Munro *THE CHILDREN STAY* című novellájában egy nagyképű amatőr színész így jellemzi a város két hivatalos társulatát: „*the academic snots and the social twits*” (kb. takony és tökfej). Nálam: „*A tudós faszfejek... meg a kultúr-tökfek*” – kiderül, hogy átmege-e a kiadónál. De ezeknek kisebb a helyi értékük, annyi, amennyi, nem viszik tovább a szöveget. Nagyobb merénylet, de még túlélhető, ha keresztretjvényt fejtenek a novellában, az angol nyelv többjelentésű szavaira bázírozva (Munro: *EGY DERÉK ASSZONY SZERELME*): „*Latin American theme. First across is a musical... garment. A musical garment? Garment. A lot of letters. Oh. Oh. I'm lucky tonight. Cape Horn!*” Csak egy (öngyilkos) pillanatra fut át a fordító agyán, hogy az ismert politikusra is utalhatna. Aztán mégis lesz megoldás: „*Dél-Amerika a téma – olvasta, mikor belenézett a keresztretjvénybe. – Latin-Amerika. Vízszintes egyes... talaj. Lövészeti talaj? Talaj. Egy csomó betű. Á, megvan. Milyen mázlim van ma este. Tűzföld!*” – Legfeljebb a fordító is úgy gondolja, hogy mázlija volt ma este.

Sokkal nehezebb, ha szójáték helyett valamilyen (nevezzük így:) nyelvi elmozdulást jelenít meg a szerző, nem önkényesen, csak tudatos nyelvi reflexióval. Alice Munro előszeretettel él ilyen megoldásokkal – talán a kanadai kétnyelvűség teszi benne tudatos-sá, talán csak ilyen alkat. Novellánként előfordul pl. süketek párbeszéde, félreértés, félrehallás, szándékosan félreidézett vagy rosszul felidézett szöveg (pl. a magyar olvasó számára teljesen ismeretlen versszöveg). Az ilyesmit is meg lehet oldani, csak nem

szabad nagyon kitekerni... (Ha első olvasásra fennakadás nélkül elmegy, akkor rendszerben, mert az olvasó eredetileg nem gyanakszik, általában amúgy sem tudja, hogy fordítást olvas.) Házi használatra úgy szoktam mondani, hogy dupla fenekű fordítás kell, méghozzá olyan, ami nem hívja fel magára a figyelmet.

A következő részletben a „shut up” eredeti „bezár” és szleng „pofa be” jelentése keveredik. A szereplők elég részegek, és nem nagyon figyelnek egymásra:

„*I told her maybe there was pictures in the front but she couldn't go in there you got that shut up*, the little man said.

Harold said, »You shut up.«”

A magyarban feltételeztem, hogy nemcsak a jelentését, hanem a szót is félrehallja Harold.

„– *Mondtam neki, hogy elől lehetnek képek – kezdte az alacsony ember –, de nem tudott bemenni, mert azt te bezártad.*

– *Te fogd be a száját – mondta Harold.*”

Nyelvi-kulturális referencia: aknamező

Végül Alice Munro legnagyobb merénylete a fordító ellen az, amikor egy tulajdonnévhez fűz kizárólag az angol nyelvben vagy kultúrában meglévő asszociációt. Az ÁTVERÉSEK című novella szereplője egy fiatal lány, Robin. A novella közepén egyszer csak valaki rákérdez: Robin, mint...?

„*I might want to introduce you*», he said.

She told him [her name].

»*Robin like the bird?*«

»*Like Robin Redbreast*«, she said, as she had often said before, without thinking about it.”

Magyarul azonban ennek semmi értelme, nem hívunk semmilyen madarat, se meseszereplőt Robinnak. Esetleg beugrik Robin Hood, aki persze férfiú. Úgyhogy itt új nevet kellett keresnem, olyant, ami evidens módon váltja ki a visszakérdezést. Végignézttem az összes női nevet (Piroska, mint a Piroska és a farkasban? persze Kanadában nem lehet Piroska), végül a mesefilmeket kezdtem keresni, és ott találtam meg Alice-t Csodaországban:

„– *Tegyük föl, be akarom mutatni valakinek.*

Alice megmondta.

– *Alice mint Alice Csodaországban?*

– *Mint Alice Csodaországban – vágta rá gondolkodás nélkül, ahogy életében annyiszor.*”

(A madár persze ugrott.) Csak utólag jutott eszembe, hogy Alice viszont a szerző neve, és ő talán ettől akart elszakadni, erre keresett analógiát. De maradt ez a megoldás.⁴ (Persze kérdezhetne volna azt is: „Á, Alice, mint a szerző?”)

Egy másik, máshogy nehéz helyzetben egy (talán fiktív) kanadai földrajzi név szerepel, mégsem lehet tőle megszabadulni, mint szegény Robintól. A szójátéknál sokkal rosszabb rám nézve, hogy a szó népetimológiáját kellene eladni, amelyre két bekezdés épül. A terület neve Jutland, és a szerző a „jut” „kiáll, mered” igével hozza összefüggésbe. Én csaltam a todalékkal, kicsit magyarosítottam, és persze a magyar „jut” igére játszottam rá.⁵

„*Ezt a helyet Jutlandnak nevezték. Régen malom állt itt, meg valami kisebb település, de mind eltűnt a múlt század végére, és a hely sosem nőtte ki magát igazán. Sokan azt hitték, hogy az első világháború híres tengeri csatájáról nevezik így, de valójában mire azt a csatát megvívták, itt már minden régen romba dőlt.*

A három fiú, aki 1951 kora tavaszán egy szombat délelőtt kijött ide, a legtöbb gyerekhez hasonlóan azt hitte, hogy a név a jutalommal függ össze, meg a folyómederből kimeredő régi palánkokkal és a többi egyenes, vastag deszkalappal, amelyek a közelben álltak ki a vízből, és egyetlen cölöpfalat alkottak.

Nem tudom, hogy el tudtam-e adni – láttam már olyan fordítást, ahonnan egyszerűen kihagytak egy mondatot... De egy bekezdést biztosan nem lehet elcsalni.

„Visszaélés” a szóval

Említettem, hogy a növényneveket az ember igyekszik megtalálni, amíg lehet. De van, amikor nem a minimalizmus szempontját kell követni (halkan mondom: nem *csak*). Philip Larkin CUT GRASS című versében szerepel egy növény, a „Queen Anne’s Lace” nevű vadvirág. Gyönyörű neve van – angolul. Benne van Anna királynő, benne van a vert csipke, és gyönyörűen, dallamosan hangzik. Hát még az egész verssor: „*Lost lanes of Queen Anne’s lace.*” A magyar név – vadmurok – nem adja vissza mindenestül ezt az atmoszférát... Itt kifejezetten csalásra törekedtem – *volna*. Kerestem szép nevű vadvirágokat (csillaghúr, angyalgököér, cickafark), ugyanakkor mégiscsak szükségem volt az eredeti vadvirág minden tulajdonságára: hogy hol nő, hogy fehér színű, nagy tányérja van stb. Így lett „*Murok-csipkés a kőfal*” – és az egész verssel igyekeztem jóténni, amit innen elloptam.

Szorzás, összeadás, méricskélés

Miközben az illusztrációt gyűjtöttem, elgondolkoztam, nem csak szorzások és összeadások végeredményét közlöm-e (ahogy Ottlik írja némely írókról) – de mivel az elmélet minden esetben sokkal elegánsabb, mint az épp megtalált, gyarló megoldás, a részletek közlése mellett döntöttem.

És hogy visszatérjek a kiinduláshoz is: ezek a felsorolt jelenségek a műfordítás kiugró esetei. Mindenesetre ez a fajta munka állandó szellemi éberséget, érdeklődést is jelent és igényel, állandó méricskélést, megfontolást. Talán a fentiekből is kitetszik, hogy nem lehet ipari mennyiséget büntetlenül fordítani havonta és évente.

Megjegyzés: A szövegben idézett Alice Munro-novellák a Park Kiadónál tavaly megjelent CSEND, VÉTKEK, SZENVEDÉLY, illetve az idén várható EGY DERÉK ASSZONY SZERELME című kötetekben szerepelnek.

Jegyzetek

1. Testtömeg Mutató Kategóriák (Body Mass Index, BMI). A megfelelő testsúly: testsúly (kg) / testmagasság négyzete (m²). <20 sovány / 20–25 normál / 27–30 enyhén túlsúlyos / 30–40 közepesen túlsúlyos / >40 súlyosan kövér. A narrátor indexe 20,7 és 22,5 között található. (Forrás: <http://www.magtud.sote.hu/nok/taptanacs.htm>)

2. Copyright: Kropog Erzsébet.

3. Nicole Krauss A SZERELM TÖRTÉNETE című regényében számos ilyen helyzet adódott. Csak egy: „...a nagypapa beült a volánhoz, és Lev unokatestvériük punk zenekara, az Anyabaszó Cirmospuca egyik számát kezdte dúdolni. De mindig rosszul mondta a szöveget. Ahelyett, hogy »Összeverték, szétment a feje a kocsiajtón«, azt énekelte, hogy »Szép

leventék, páncélotok ragyog aranylón« és ahelyett, hogy »Szemét vagy, de én imádlak«, azt énekelte, hogy »Elég nagy, vidd fel anyádnak«. Mikor Misha és a nővére felhívta a figyelmét a hibáira, a nagyapa meglepetést tetteve felcsavarta a hangerőt, hogy jobban hallja, de legközelebb megint a maga változatát énekelte.»

4. Bényei Tamás szavá is tette a névcserét: „bár; hogy az amúgy sima kákán is csomót keressek, az

egyik elbeszélés főszereplőjének nevét egyetlen utalás miatt kár volt Robinról Alice-re változtatni”. (ÉS, 2007. június 15., 24. szám.)

5. Az eredeti: „*The three boys... believed, as most children did, that the name came from the old wooden planks that jutted out of the earth of the riverbank and from the other straight thick boards that stood up in the nearby water, making an uneven palisade.*”

Centauri

ACCIPITER SAPIENS¹

Hajnalodik, és a magasles korlátján tollászkodom. Nemcsak muszájból, hanem mert jólesik. Ez az első, ami eszembe jut. Ez az első gondolatom. Életem első gondolata. Nem értem, miért nem gondolkodtam idáig, de nem nyugtalanít. Ahogy az sem, hogy nem tudom még pontosan: mi az a gondolat. *Plumo, ergo sum.*²

Életemben először nemcsak érzem, hanem tudom is, hogy jólesik elrendezni a hát és a mellkas pelyheit, beigazítani őket a merevebb fedőtollak alá, kiegyenesíteni az erős kézevezőket,³ faggyúval kenni be a ropogós kormánytollakat, befűrni horgas csőröm puha viaszát a lazán álló, meleg hasdunyhába.

Emlékszem mindenre, ami tegnap történt, tavaly, három éve, télen. Sose emlékeztem még. Pirkad már, alattam az égerláp, és tudom: a tegnapi fenyőrigókat várom. Érzem, amikor körbenézek, a tekintetem fagyos. Sosem éreztem még. Körülöttem ötmilliárd fűszál, ezer fa törzsén hét és fél milliárd repedés, a Nap 6 óra 37 percnél emelkedik a horizont fölé, ahol – ezerkétszáz méterre tőlem – egy megkésett kék galamb délnyugati irányba húz. Vonul, tudom, és túl messze van ahhoz, hogy megtámadjam. Én nem vonulok. Sose vonultam még – nem tudom, miért nem.

Lusta vagyok, ki hitte volna? Jó itt üldögélni, várni a rigókat, akik a kökénysorra jönnek majd. Nem ételem a kökény. Sose ettem, nem tudom, honnan veszem, hogy nekem nem való. Megrázom magam, érzem, ahogy a szemem beszívja a Nap sugarát. Sárga a szemem. Sose láttam, mégis tudom, hogy élénksárga – mint a darázs csíkjá –, és százhusz megapixeles a felbontóképessége.

Huszonhárom harmatcsepp az ötmilliárd fűszál mindegyikén. És én egyenként látom őket: mindegyikben kétszer tükröződik a felkelő Nap, egyszer a beeső fény, másodszor a kilépő fény oldalán. Nem mondta senki, mégis tudom, a rigók nem látnak így. Napok óta nem ettem, de alig vagyok éhes. Éhségemet nem a gyomromban érzem, hanem a csőrvégemben és a karmaimban. Nem lehetek az nagyon, mert épp csak bizsergnek. Mintha a Nap melege gyúlne bennük. Ülök a nyolcméteres magasles kor-

¹ *Accipiter gentilis* = (galambász) héja; *Homo sapiens* = értelmes ember; *Accipiter sapiens* = értelmes héja.

² *Plumo, ergo sum* = Tollászkodom, tehát vagyok.

³ Kézevezőnek mondják a madarak hosszú szárnytollait.